Harold S. Kushner

Aby měl život smysl

portál

Harold S. Kushner

Aby měl život smysl

portál

Původní anglické vydání:
Living a Life That Matters
Copyright © 2001, 2002 by Harold S. Kushner

České vydání:
Translation © Pavel Kolmačka, 2017
© Portál, s. r. o., Praha 2017

ISBN 978-80-262-1214-0

OBSAH

Na úvod 7

1 Dva Boží hlasy 9
2 Jak vítězit prohrou 21
3 Jakým člověkem chcete být? 37
4 Divoká spravedlnost – svůdná rozkoš zadostiučinění . . . 59
5 Šalom – hledání integrity 81
6 Rodina a přátelé – jsme tím, koho milujeme 99
7 Nejlepší herec ve vedlejší roli 115
8 Proč jsme pro svět důležití 133

Doslov 145

Chile Saře Haberové

Nové století je tvé. Ať ve svém životě uvidíš uskutečněný svět svých snů.

NA ÚVOD

Věřím ve vás. Věřím, že dokážete dělat velké věci, které změní svět k lepšímu. A vlastně jste už možná něco vykonali – pro něco jste se rozhodli a někomu jste pomohli –, co přinese něco velkého, a zasloužíte si, aby vám o tom někdo řekl. Právě proto jsem napsal tuto knihu.

I když je na obálce uvedeno pouze moje jméno, jedná se o dílo mnoha myslí a rukou. Už ve své předchozí práci jsem napsal, jaké štěstí je pro mě mít za redaktora Jamese H. Silbermana. Dodávám, že i vy, milí čtenáři, jste měli štěstí, že mým redaktorem byl Jim. Jeho vhled a rady blahodárně spoluutvářely každou stránku.

Rukopis svým moudrým a zkušeným okem přehlédl Jonathan Segal a já mu za to děkuji.

Můj velice šikovný agent Peter Ginsberg z Curtis Brown Ltd. knihu doporučil tam, kde bylo třeba, i jemu patří můj velký dík.

Moje žena Suzette při mně neochvějně stála, když mi psaní šlo dobře, a měla se mnou trpělivost a povzbuzovala mě, když mi šlo hůř. Mnoho dobrých přátel mi pomáhalo promýšlet myšlenky této knihy, i jim děkuji.

Tuto knihu věnuji své čtyřleté vnučce Chile. Dvě předešlé jsem věnoval jejím rodičům a staršímu bratrovi, a teď je na řadě ona. A navíc je Chila druhé dítě a její slova „teď jsem na řadě já“ dokonale ladí s tématem knihy, jímž je lidská potřeba vědět, že jsme důležití a že nás svět bere vážně. Ať tato kniha vyzdvihne její důležitost i důležitost každého z vás!

KAPITOLA 1

DVA BOŽÍ HLASY

Žiji podobně jako mnoho jiných lidí ve dvou světech. Většinu času trávím ve světě práce a obchodu, obživy, dřiny a placení účtů. Je to svět, který si váží atraktivních a výkonných lidí. Má v úctě vítěze a opovrhuje poraženými, což vidíme na způsobu, jakým se zachází s poctivými dříči ve veřejné sféře, když prohrají ve volbách, a co před několika lety odrážel i billboard na olympijských hrách v Atlantě: „Nevyhrál jsi stříbrnou medaili – prohrál jsi zlatou." A protože ve většině zápasů je poražených mnohem víc než vítězů, většina lidí na světě se spoustu času trápí obavami z toho, že neobstojí.

Naštěstí však je ještě jeden svět, ve kterém jsem prožil nějaký čas ještě předtím, než jsem do něj vstoupil profesionálně. Jako hluboce věřící člověk žiji ve světě víry, ve světě ducha. Jeho hrdinové jsou spíše vzory soucitu než soutěživosti. V tomto světě se vyhrává sebeobětováním a sebeovládáním. Vyhráváte v něm tím, že svému sousedovi pomůžete a podělíte se s ním, ne tím, že najdete jeho slabinu a porazíte ho. Ve světě ducha je mnohem více vítězů než poražených.

Když jsem byl mladý, většinu času a energie jsem věnoval světu zisků a výdajů. Rád jsem soutěžil. Chtěl jsem se potýkat s překážkami. Jak jinak bych mohl poznat, jak jsem dobrý a kde si stojím na žebříčku vítězů a poražených. Naplňoval jsem hlubokou myšlenku psychoanalytika Carla Gustava Junga, že „první dějství života mladého muže je příběhem jeho výpravy za dobytím světa".

Nebyl jsem v tom samozřejmě sám. Většina lidí žila jako já. Syn našeho souseda byl několik let celostátně uznávaným profesionálním sportovcem. Pokračoval a riskoval zranění ne kvůli penězům. Šlo mu o výzvu, o soutěž, o možnost opět dokázat, že v tom, co dělá, je lepší než většina lidí.

Když jsem byl mladý, viděl jsem ten druhý svět, svět víry, jako nějakou víkendovou chatu, místo, kam jsem se uchyloval, abych si odpočinul od stresu světa dřiny a abych se mohl vrátit do bitvy občerstven. Někdy vypadal skoro jako zrcadlový obraz mého prvního světa, místa, kde různí lidé hráli podle různých pravidel. Staří lidé se těšili úctě pro svou moudrost a zkušenost a obdobné úctě se těšily i staré myšlenky a hodnoty. O lidech se říkalo, že jsou krásní spíše proto, že vyzařovali soucit a šlechetnost, než proto, že by měli bohatství a půvab. „Úspěch" tam znamenal cosi zcela jiného.

Můj život se čím dál víc stával příběhem vzdávání se snů a smiřování se s vlastními limity (Jung pokračuje: „Druhé dějství vypráví o tom, jak si mladý muž uvědomuje, že lidé jako on svět nedobydou.") a já si uvědomil, že se čím dál víc vracím do druhého, alternativního světa. Často mi na mysl přicházela slova mého učitele Abrahama Joshuy Heschela: „Když jsem byl

mladý, obdivoval jsem chytré lidi. Čím jsem byl starší, tím víc jsem obdivoval lidi laskavé."

Když se ohlížím za svým životem, uvědomuji si, že jsem mezi těmito dvěma světy těkal ve snaze uspokojit dvě základní lidské potřeby, potřebu být úspěšný a důležitý a potřebu myslet si o sobě, že jsem dobrý člověk, tedy někdo, kdo si zasluhuje pochvalu jiných dobrých lidí.

Potřebujeme vědět, že pro svět něco znamenáme, že nás svět bere vážně. Nedávno jsem četl knihu vzpomínek, v níž jedna žena vypravuje, jak jednou v dětství nešla do školy a zůstala doma, protože byla nemocná. Venku za oknem slyšela zvuky světa a s hrůzou si uvědomila, že svět se obejde bez ní, že ji vůbec nepostrádá. Žena vyrostla a v dospělosti byla velice zbožná, byla oporou své církve, angažovala se v mnoha organizacích, sytila hladové. Při četbě jejího vyprávění jsem přemýšlel, zda se stala aktivistkou proto, aby překonala onen dětský strach z bezvýznamnosti, aby se ujistila, že *přece jen* pro svět něco znamená.

Během svých čtyřiceti let ve funkci rabína jsem přicházel k mnoha lidem v posledních okamžicích jejich života. Většina z nich se umírání nebála. Mnozí byli staří a měli pocit, že prožili dlouhý a plný život. Jiní byli velmi nemocní a měli tak silné bolesti, že jedině smrt jim mohla přinést úlevu. Největší problém se smrtí měli ti lidé, kteří měli pocit, že nikdy v životě nevykonali nic pozoruhodného, a že kdyby jim Bůh dal ještě dva či tři roky života, možná by se jim to konečně povedlo. Neděsila je smrt. Hrůzu v nich vzbuzovala bezvýznamnost, to, že zemřou, aniž by ve světě zanechali stopu.

Potřeba připadat si důležitý žene lidi k tomu, že přisuzují obrovskou hodnotu takovým symbolům, jako jsou tituly, luxusní kanceláře či cestování první třídou. Kvůli této potřebě nám dělá tak dobře, když nás pozná někdo významný, a kvůli ní nás také tolik zraňuje, když náš lékař nebo pastor kolem nás na ulici projde bez pozdravu nebo když nás soused osloví jménem našeho bratra nebo sestry. Potřeba vědět, že jsme důležití, motivuje lékaře a vědce, aby dlouhé hodiny zírali do mikroskopu a snažili se najít lék na nějakou nemoc. Nutí vynálezce a podnikatele bdít dlouho do noci, aby vymysleli a nabídli něco, co lidé potřebují. Nutí malíře, spisovatele a skladatele, aby se ze všech sil snažili přispět k bezpočtu krás světa tím, že najdou správnou barvu, správné slovo nebo správnou notu. A nutí obyčejné lidi koupit šest výtisků místního plátku, protože v něm je jejich jméno či fotografie.

Pohybujeme se ve spoustě prostředí, jež nám dávají najevo, že jsme bezvýznamní – v obchodech, kde nás prodavači neznají jménem a vůbec jim na tom nezáleží, v narvaných autobusech a letadlech, jež nám sdělují, že kdybychom v nich neseděli my, naše místo by obsadil někdo jiný –, a tak někteří lidé dělají zoufalé věci, jen aby se ujistili, že pro svět něco znamenají. Umím si představit, že Lee Harvey Oswald zastřelil prezidenta Kennedyho a že se John Hinckley, jr. pokusil zabít prezidenta Reagana do značné míry proto, aby dokázali, že se svět mýlí, když nebere vážně, že jsou s to změnit dějiny. Na méně významné úrovni si mnoho lidí plete nechvalnou proslulost se slávou a slávu s významností. Ujdou třeba extrémní vzdálenost,

jen aby se dostali do Guinessovy knihy rekordů, nebo vystupují v odpoledních televizních show a prozrazují o sobě a o svých rodinách věci, které bychom se styděli svěřit i svému duchovnímu nebo svým nejdůvěrnějším přátelům. Možná působí žalostně. Publikum jimi třeba bude opovrhovat. Na jednu hodinu však jejich příběh upoutá pozornost milionů Američanů. Něco znamenají.

Zároveň potřebujeme ujištění, že jsme dobří lidé. Před několika lety jsem napsal knihu nazvanou *Jak dobří musíme být?*. Jejím základním poselstvím je, že Bůh od nás neočekává dokonalost, a tak bychom ji ani my neměli vyžadovat od sebe ani od lidí kolem nás, protože Bůh ví, jak složitý je lidský život a má nás rád i s našimi nevyhnutelnými poklesky a navzdory nim. Při mých cestách, na nichž jsem hovořil o své knize, se vždycky přihodilo něco zajímavého. Přestože většina mých posluchačů vítala poselství o Bohu, který je miluje i přes jejich chyby a selhání, v každém publiku se našel určitý počet lidí, které to popouzelo. Chtěli věřit, že Bůh je miluje a druzí lidé je milují proto, že si to *zaslouží*, ne proto, že Bůh a druzí lidé v jejich životě jsou tak laskaví. Chtěli věřit, že Bůh se zajímá o jejich každodenní rozhodování, o volbu mezi sobectvím a šlechetností, mezi poctivostí a podváděním, a že když se rozhodli správně, svět se stal lepším. Byli jako student, který odevzdává seminární práci a chce, aby ji profesor pečlivě a kriticky přečetl, protože se velice snažil, aby byla dobrá. Lidé v publiku měli pocit, že vést mravný život je stálo velkou námahu. Snad i doufali, že Bůh vezme ohled na lidskou slabost, avšak stejně jako onoho studenta by je bolestně

zklamalo, kdyby jim Bůh odpověděl: „To je v pořádku, stejně jsem od tebe nic moc nečekal."

Když se na mě obrátili s námitkou, odpovídal jsem jim, že věřím, že Bůh k nám promlouvá dvěma hlasy.

Jeden je přísný, přikazující hlas přicházející z vrcholu hory, hlas hřímající „Nezabiješ! Nesesmilníš! Nepokradeš!", hlas volající nás k tomu, abychom byli lepší, abychom mířili výš, abychom od sebe žádali víc, abychom si zakázali výmluvy typu „Jsem jenom člověk", protože člověk je cosi úžasného. Druhý Boží hlas je hlas soucitu a odpuštění, přijetí a očištění, hlas, který nás ujišťuje o své lásce, když jsme mířili vysoko a skončili neslavně. Bůh chápe, že když jsme podlehli pokušení, je to momentální selhání a neodráží to naši skutečnou povahu.

Erich Fromm před lety napsal malou knížečku nazvanou *Umění milovat*, v níž rozlišuje mezi láskou, kterou nazývá „mateřskou", a tou, kterou označuje jako „otcovskou" (zdůrazňuje přitom, že lidé obou pohlaví mají schopnost obou typů lásky). Mateřská láska říká: Jsi kost z mých kostí a tělo z mého těla a já tě budu vždycky milovat, ať se stane cokoli. Žádný tvůj skutek ani selhání mi nemůže zabránit v tom, abych tě milovala. Otcovská láska říká: Budu tě milovat, když si zasloužíš mou lásku a úctu, když budeš mít dobré známky, když se zapojíš do kolektivu, když se dostaneš na dobrou univerzitu, když vyděláš slušné peníze.

Fromm tvrdí, že všichni potřebujeme zakoušet oba typy lásky. Na první pohled se zdá, že mateřská láska je dobrá, hřejivá a zadarmo, kdežto otcovská láska je tvrdá a podmíněná (budu tě

milovat, když…). Mé publikum mě však naučilo, a když se trochu zamyslíme, mohli bychom se poučit my všichni, že někdy chceme slyšet otcovské sdělení o tom, že jsme milováni, protože si to zasloužíme, nejen proto, že druhá osoba je velkomyslná a tolerantní.

Lidé potřebují slyšet od Boha stejné sdělení, jaké děti potřebují slyšet od svých pozemských rodičů. Pro dítě přistižené při něčem špatném je nezapomenutelnou a nezbytnou zkušeností, když je mu odpuštěno a když pozná, že rodičovská láska je dar, který mu nebude svévolně odňat. To je lekce, kterou by ve svém dospívání mělo vstřebat každé dítě. A stejně tak je zásadní součástí každé náboženské výchovy poznání, že Boží láska není něco nejistého, že naše selhání nás Bohu neodcizují. Proto katolická církev nabízí svátost smíření, proto protestantská liturgie zdůrazňuje, že církev je domovem pro nedokonalé lidi, proto je v židovském kalendáři nejsvětějším dnem Jom kipur, den pokání za naše hříchy.

Když nás tíží vina, když víme, že jsme udělali něco špatného a nenávidíme se za to, potřebujeme slyšet Boží mateřský hlas, který nás ujistí, že nás nic nemůže oddělit od Boží lásky. Když jsme se však těžce namáhali, abychom byli dobří, poctiví a šlechetní, pak ve sdělení „miluji tě i navzdory tomu, jaký jsi, protože jsem milující a shovívavý“ nám cosi schází. Schází nám Boží otcovský hlas: „Jsi dobrý, zasloužíš si mou lásku.“

Nedokážu spočítat, kolik jsem poznal mužů a žen, kteří se celý svůj dospělý život cítili jaksi neúplní a nejistí si svou vlastní hodnotou, protože jim jejich otec nikdy neřekl: „Jsi dobrý nebo

dobrá a já tě mám za to rád." Jednou jsem vyjadřoval soustrast člověku ze své kongregace, jemuž zrovna zemřel otec. Pohřeb a týdenní smutek probíhaly v jiném městě, kde jeho rodiče žili, a první večer po jeho návratu domů jsem byl jediný, kdo jej navštívil. Po pár minutách vyptávání se na pohřeb a na to, jak všechno zvládá matka, jsem se přistihl, jak říkám: „Váš otec byl asi typ člověka, který nedává najevo, co cítí."

V tu chvíli se ten dotyčný zhroutil a propukl v pláč. „Nikdy o mně neřekl nic dobrého. Celý život jsem od něj chtěl slyšet, že je hrdý na to, kdo jsem a co dělám. Nikdy se mi však od něj nedostalo nic víc než nejasný pocit: svou lásku projevuje tím, že mě snáší." Otřel si oči, omluvil se za slzy a pokračoval: „Rozumově ho chápu, vím, že mu dělalo problém hovořit o svých pocitech. Rozumově vím, že to považoval za správný způsob, jak mě udělat lepším. V srdci si ale připadám ošizený. Ve škole jsem vždycky dostával dobré známky, nikdy jsem neudělal průšvih, chodil jsem na dobrou univerzitu. Dobře vydělávám, žiju v pěkném domě, mám úžasnou rodinu. Co by mu to udělalo, kdyby mi alespoň jednou řekl, že je na mě pyšný? A teď je mrtvý a já to už nikdy neuslyším!"

Snažil jsem se mu říct, že to byl otcův problém, a ne jeho, že otec patřil ke starší generaci mužů, kterým dělalo problémy chápat, co cítí, natož to vyjádřit slovy. Připomněl jsem mu, že jeho otec vyrůstal ve třicátých letech za tvrdých časů krize a že byl možná okolnostmi přinucen k tomu, vytvořit si tvrdou skořápku kolem citlivého vnitřku, protože citliví a milující lidé byli v těch letech často ponecháni napospas osudu. Vybídl jsem ho,

aby si připomněl všechny neverbální způsoby, jimiž mu otec projevil lásku a zájem. Nevím ale, do jaké míry mu to pomohlo. Můj člen kongregace možná patřil ke stálým členům oné armády žen a mužů, kteří si vždycky budou připadat trochu neúplní, protože nikdy neuslyšeli zvěst otcovské lásky – mám tě rád za to, co jsi se sebou udělal –, a budou se dál namáhat a bojovat, dokud jim to neřekne někdo, na kom jim záleží.

Lidé potřebují vědět, že jsou dobří. A lidé, kteří si nejsou úplně jistí, zda jsou dobří, potřebují takové potvrzení o to víc. Možná proto přitahují kostely a synagogy lidi, které trápí, že selhali jako manželé a manželky, jako rodiče nebo jako děti stárnoucích rodičů, a touží po opětovném ujištění, že jsou v Božím domě vítáni. Proto si třeba bohatý obchodník tolik cení medaile za pětadvacet dolarů, kterou mu udělí synagoga, jeho církev nebo klub jako ocenění pro Muže roku. Možná to také vysvětluje, proč děláme věci, z nichž nemáme ekonomický prospěch, ale prospívají nám psychologicky: dáváme peníze na charitu, vykonáváme dobrovolnou práci pro dobrou věc. Děláme to proto, abychom si o sobě udržovali obrázek lidí šlechetných a milujících. Znám spoustu lidí, kteří vstoupili do místního Rotary Clubu nebo do organizace Young Presidents, jen aby navázali užitečné kontakty, zůstali však a začali být aktivně činní proto, že přišli na chuť radostnému pocitu z toho, jak zvelebují svou obec. Proto také možná omlouváme nedobré věci, jichž se dopouštíme a za které se stydíme. Jak většina z nás zachází se svými chybami? Obviňujeme druhé, svalujeme vinu na výchovu, racionalizujeme si své jednání ve snaze ubezpečit se o tom, že jsme

v zásadě dobří. (Naše rozumové zdůvodňování je zřejmě určeno nám – málokdy přesvědčí někoho jiného.) Harvardský profesor psychologie Dr. Jerome Kagan ve své knize *Tři svůdné myšlenky* píše: „Touha věřit, že jsem mravně hodnotný…, je univerzální."

Poukazuje na to, že děti už ve dvou letech hodnotí své chování pojmy dobrého a špatného a mají potřebu považovat se za dobré. Kagan je přesvědčen, že bez vrozeného smyslu pro morálku by se dítě nemohlo socializovat.

Máme sklon předpokládat, že lidé, kteří vážným způsobem porušují zákon – násilníci, členové gangů, bankovní lupiči –, jsou nemorální lidé, kteří se nestarají o společenská pravidla nebo o to, co si o nich druzí myslí. Jeden můj přítel psycholog, který nějaký čas pracoval s vězni ve federální věznici, však zjistil něco jiného. Vyprávěl mi, že když začínal, myslel si, že bude mít co do činění s otrlými zločinci, s lidmi, jimž jsou lhostejné morální povinnosti a zvažování, co je dobré a co špatné. Ke svému překvapení přišel na to, že vězňové dodržují velmi přísný morální kodex. Možná to není náš morální kodex. Možná by nám vůbec nepřipadal obdivuhodný nebo dokonce přijatelný. Ve vězeňském prostředí však existuje chování, jímž si získáte souhlas (nezradit spoluvězně), a také existuje chování, za něž klesnete až na samé dno morální hierarchie (uvěznění za ubližování ženám či dětem). Podobně členové gangu nám mohou připadat jako lidé, kteří totálně ignorují morální ohledy nebo veřejné mínění, v rámci gangu však riskují zranění či utrpení, jen aby dodrželi jeho pravidla. Je zřejmé, že i lidé na okraji společnosti (či zcela mimo ni) nesnesou pomyšlení, že jsou špatní. Budou trvat na

tom, že jsou nevinní, budou se vymlouvat na okolnosti svého dospívání nebo budou hájit morálnost svého jednání. V románu Maria Puza *Kmotr* Michael Corleone říká o svém otci Donu Vitovi: „Řídí se etickým kodexem, který považuje za vysoce nadřazený právním normám společnosti."

My lidé jsme velice složití tvorové. Máme tolik potřeb, tolik citových tužeb, jež často stojí jedna proti druhé. Naše nutkání pomáhat potřebným nebo podporovat lékařský výzkum se střetává s touhou mít peníze a koupit si za ně všechno, co nás láká. Moje věrnost tomu, co je správné, mě nutí omluvit se lidem, jež jsem urazil, avšak má touha zachovat si tvář a posilovat svůj pocit spravedlnosti mě přesvědčuje, že problém je v jejich přecitlivělosti, a ne v mém chování. Co se stane, když se naše potřeba považovat se za dobré střetne s potřebou, aby nás považovali za důležité? Je možné obojí? Jak často se nám stává, že ve svém boji o možnost ovlivňovat svět zrazujeme své hodnoty a jednáme proti svému svědomí? Političtí kandidáti slevují ze svých hodnot, aby získali prostředky a hlasy. Prodavači zveličují přednosti svého zboží. Lékaři, právníci a obchodníci zanedbávají své rodiny v honbě za profesním a finančním úspěchem. To, co děláme, se nám mnohdy nezamlouvá (je ovšem pozoruhodné, jak rychle si zvykáme), namlouváme si však, že nemáme na vybranou. V takovém světě žijeme a takto platíme za prostor, který si v něm nárokujeme.

Toto je možná ústřední dilema životů většiny z nás. Chceme – a vlastně potřebujeme – si o sobě myslet, že jsme dobří lidé, i když občas uděláme něco, kvůli čemu o své dobrotě zapochybujeme.

Sníme o tom, že svět bude naším přičiněním lepší, často nás ale napadne, zda ve svém úsilí o významnost svět spíše nezatěžujeme svými chybami, než že bychom ho oblažovali svými úspěchy. Naše duše jsou rozpolcené tím, že se zčásti snažíme o dobro a zčásti se honíme za slávou a štěstím, a když si uvědomíme, že se obě cesty diametrálně rozcházejí, děláme diskutabilní věci. Obraz nás samých je jako nezaostřená fotografie, jako dva rozmazané obrázky místo jednoho zřetelného. Většinu našich životů a většinu své energie budeme vynakládat na překlenutí mezery mezi tužbami naší duše a hartusením našeho svědomí, mezi až příliš často se peroucí potřebou ujistit se o tom, že jsme dobří, a uspokojením z toho, že jsme důležití.

Lidé, které obdivujeme, na nás zpravidla působí tím, že tento rozpor překonali, že konflikt vyřešili. Mnoho životopisů, které jsme přečetli, a zvláště životní příběhy lidí, k nimž obrátíme pozornost v následujících kapitolách, jsou zprávami o těch, kteří bojovali o smír těchto dvou tužeb – být dobrý a něco znamenat. Jejich životy zkoumáme nejen proto, abychom získali informace, ale také abychom pochopili, jak to dokázali – v naději, že i my dosáhneme na obě výhry, po nichž naše duše dychtí.